

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Katedra českého jazyka a literatury

**AUTOBIOGRAFICKÉ RYSY V TVORBĚ
HELENY ČAPKOVÉ
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

ADÉLA ŠVOLBOVÁ

(Český jazyk se zaměřením na vzdělávání)

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.

Plzeň, 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Autobiografické rysy v tvorbě Heleny Čapkové zpracovala samostatně a že jsem použila pouze uvedené prameny a literaturu. Prameny a literatura z nichž jsem pro svou práci čerpala, jsem vyznačila způsobem, který je obvyklý pro vědeckou práci.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc., za veškerou pomoc, cenné rady, důležitá doporučení a připomínky, které mi během psaní poskytl. Velice ráda bych také poděkovala za veškerou ochotu a trpělivost.

OBSAH

1	Úvod.....	6
2	Helena Čapková	7
2.1	Život	7
2.2	Dílo.....	9
3	Autobiografické rysy - představení	12
3.1	Otázky	12
4	Malé děvče	13
4.1	Jaký byl tatínek?.....	13
4.2	Milovaná babička	14
4.3	Proměna a smíření.....	16
4.4	Výčitky otcí.....	17
4.5	Starost o Josefa.....	18
4.6	Prvorozená.....	19
4.7	Zájem o literaturu	20
4.8	Rodný dům	21
5	Kolébka	22
5.1	Něha	22
5.2	Pohled na ženu a následný přechod.....	23
5.3	Ochota matky a dcery.....	24
6	O živé lásce	25
6.1	Přirovnání a motiv rodného domu.....	25
6.2	Dospívání	26
6.3	Učení bratra Josefa	26
6.4	Rozum více než cit	27
6.5	Otec či manžel?	27
6.6	Nahlížení na dílo z mnoha úhlů pohledu.....	28

7	Moji milí bratři	30
7.1	Jaký byl dědeček?.....	30
7.2	Příchod na svět	31
7.3	Helenin vzhled.....	31
7.4	Sourozenecká žárlivost a sláva.....	32
7.5	Bratři.....	33
7.6	Výčitky dceři	34
7.7	Láska z matčiny strany	35
7.8	Otcovská láska.....	35
8	Závěr.....	36
9	Resumé.....	37
10	Seznam použité literatury a pramenů	38
10.1	Literatura	38
10.2	Internetové zdroje.....	39

1 ÚVOD

Tato bakalářská práce má za cíl představit autobiografické rysy, které se nacházejí v dílech Heleny Čapkové. Jedná se o prózy *Malé děvče* z roku 1920 a *Kolébka* z roku 1922, následně je zde představen román *O živé lásce* z roku 1924 a v neposlední řadě také memoárový text *Moji milí bratři* z roku 1962. Práce se věnuje nejprve obsahové stránce, kde byla provedena analýza všech čtyř textů z hlediska autobiografických rysů, a následně bylo možné tyto rysy porovnat s informacemi, které se týkaly autorčina života.

Práce se zabývá v jedné kapitole také samotnou spisovatelkou, je představeno její dospívání, život, a především rodinné vztahy, které tvořily podstatnou část podkladů pro zkoumání a komparaci autobiografických rysů.

Po přečtení knih a získání potřebných informací k bakalářské práci byla na místě řada otázek, které budou v této práci zodpovězeny.

První otázka se týká rodinných vztahů, které Helena měla s ostatními členy rodiny – jaký vztah vlastně měla s matkou a jak se k ní matka chovala?

S tím souvisí i druhá otázka: Je možné, že matka měla některé ze svých dětí radši než jiné?

Autobiografické rysy v dílech Heleny Čapkové jistě napoví, jaké budou odpovědi na tyto otázky, a proto je dobré v dílech sledovat především tento vztah, který byl zcela určitě komplikovaný a bude jedním ze stěžejních autobiografických rysů, jenž bude v této práci představen.

2 HELENA ČAPKOVÁ

2.1 ŽIVOT

Helena Čapková. Pro někoho zcela neznámé jméno, pro někoho je známé pouze příjmení, které připomíná dva velice významné muže české kultury. Helena Čapková byla sestrou bratří Čapků, Josefa a Karla.

Helena Čapková, narozená 28. ledna roku 1886, patří k méně známým autorkám literární tvorby u nás v první polovině 20. století. Místem jejího narození je severočeské město Hronov. Pocházela z rodiny, kde otec Antonín byl vojenským lékařem – lékařskému povolání se věnoval celý život a matka Božena se velkou část života zabývala sběrem literárního folklóru. Helena Čapková se narodila jako první dítě manželům Čapkovým, nebyla však jejich jediným potomkem. Rok po Heleně se narodil starší z bratrů Josef a v roce 1890 přišel na svět nejmladší potomek Karel. Všechny tři děti se narodily s druhými jmény, která ovšem nejsou mnoha lidem známá. Helenino druhé jméno bylo Františka, Josef dostal druhé jméno Karel a Karel dostal druhé jméno po svém otci – Antonín.

V dětství Helena netrpěla žádnými závažnými onemocněními a prožila tak klidné dětství spolu se svými bratry ve vesnici Úpice. Celá rodina se sem po narození a pokřtění nejmladšího syna Karla přestěhovala dne 24. července roku 1890 z Malých Svatoňovic.

„Své studijní roky strávila Helena nejdříve v Úpici – nastoupila zde 16. září roku 1891 do obecné školy Pod farou č. p. 2 v době, kdy jí bylo skoro šest let, a výborně se učila.“¹

Na této škole vystudovala Helena pouze pět tříd, protože zde školou nebylo poskytnuto vyšší vzdělání.

V roce 1897 se přesunula na dívčí střední odbornou školu Vesnu, kde studovala tři roky, tudíž až do roku 1901. Zde se jí dostalo hudebního i jazykového vzdělání. Její ambice ovšem neskončily na Vesně.

¹ KÁBRT, Jan. *Krakonošova zahrada bratří Čapků: Léta pobytu Dr. Antonína Čapka a jeho rodiny v Úpici (1890-1907)*. Hradec Králové, 1985. s. 15.

Helena měla vyšší cíle, po dívčí škole Vesna její kroky směřovaly ke hře na klavír a také k lékařskému vzdělávání. Zda se toužila stát lékařkou stejně jako její otec, nebo se jí daný obor zamlouval pouze z pracovního hlediska, to ovšem v žádných záznamech uvedeno není. Z literatury se lze dozvědět pouze to, že po dokončení školy Vesna v Brně se Helena uchylovala k variantě, že by pokračovala ve studiích na škole Minerva, která se nacházela v Praze. Její matka Božena ale další studium zcela zavrhlá.

Svého prvního manžela Františka Koželuhu poznala v Besedním domě na bále v Brně. Helena ani František toho večera netančili, pouze seděli u stolu. Jejich konverzace se protáhla do ranních hodin a po několikahodinové známosti Koželuha sebral odvahu a Helenu požádal o ruku. Ta souhlasila a dne 19. listopadu roku 1904 došlo ke sňatku v Brně, konkrétně v kostele u svatého Tomáše.

Helena Čapková měla s manželem Františkem Koželuhou dvě dcery. První se narodila 15. října roku 1905 Eva a následně o necelé dva roky později, 7. května roku 1907, její mladší sestra se jménem Helena, po matce. S dcerami žili manželé poklidně v Brně až do roku 1926, který se stal osudným pro Františka Koželuhu. Zemřel 13. července velice neočekávaně – byl operovaný na polypy a těsně po operaci zemřel na srdeční mrtvici.

„Bylo mu pouhých padesát tři let.“²

O necelé dva roky později se vdova s dcerou Helenou přestěhovala do Prahy, konkrétně do Soběslavské ulice.

Významným se pro Helenu stal až rok 1929, kdy se na svém pobytu v Paříži, kam odjela po smrti svého otce Antonína, seznámila se svým druhým manželem Josefem Palivcem. Ke sňatku došlo o rok později 25. října.

Helenin život skončil 27. listopadu roku 1961 v Praze ve věku sedmdesáti pěti let. Oba své bratry přežila o více než deset let. Její manžel ji přežil o třináct let.

² PROCHÁZKOVÁ-KASTNEROVÁ, Marta. *S odvahou k pravdě: život političky Heleny Koželuhové, neteře bratří Čapků*. Praha, 2019. s. 171.

2.2 DÍLO

Dílo Heleny Čapkové nebylo tak známé široké veřejnosti. Veřejnost se o jejích dílech dozvěděla především díky popularitě bratrů Karla a Josefa, kteří byli i jsou, a nejen v dané době, velice známí na literární scéně, v podstatě neexistoval nikdo, kdo by neznal jejich díla. Helena Čapková se i přesto, jak známé měla příjmení a rodinu, neponořila do světa literatury a psaní a její dílo obsahuje pouze čtyři knihy a jednu pohádku.

Helena se realizovala pouze v prozaické tvorbě, k psaní veršů se narozdíl od svých bratrů nikdy neuchýlila. Konkrétně můžeme zmínit jako první *Pohádku o babiččině zástěře*, kterou Helena napsala do knihy svého bratra Karla v roce 1920, konkrétně do třetího dílu *Nůše pohádek*. Tato pohádka o babičce byla jediná, již Helena kdy napsala. Už zde se ale objevují první realizace a podoby toho, jak Helena psala svá díla.

V její prozaické tvorbě se vyskytují vzpomínkové knihy především s autobiografickými prvky, mezi ty nejvýraznější patří vztah Heleny s matkou, s bratry, ale také Podkrkonoší – místo, kde se Helena narodila a kde vyrůstala. Helena na rozdíl od svých bratrů nepsala rozsáhlá díla, a proto její texty patří k těm skromnějším.

Všechna čtyři díla se dotýkají podobných témat, jež pojednávají o rodině, rodinných vztazích, mateřství či porodu. Ač se tato směs témat může zdát jakkoliv různorodá, tak opak je pravdou a Helena Čapková ve svých dílech dokazuje, že daným tématům dokázala velice dobře porozumět a ve správný okamžik je vzájemně propojit. Dle mého názoru uměla velice podrobně představit a popsat vztahy a chování jednotlivých členů své vlastní rodiny, což poukazuje na fakt, že se na chování ostatních musela zaměřovat již od útlého věku, aby mu dokázala porozumět.

„Prvním dílem je kniha *Malé děvče*, která vypráví o Helenině mládí na venkově.“³

V této knize se Helena vrací ke svému vztahu k rodině, především k matce a ke vztahu, který s ní měla po celý život. Okrajově se také zmiňuje o své hronovské babičce a o svém otci. Své bratry v této knize prakticky nezmiňuje. Jsou zde zmíněni jen zcela výjimečně, což by se dalo považovat za zcela logické, když s nimi Helena komplikovaný vztah neměla. Nejvíce je zde představena matka Božena, pro kterou Helena na mnoha rádcích nenalezla pochopení. Tato prvotina obsahuje největší množství autobiografických rysů, které jsou mnohdy viditelné již na první pohled, na rozdíl od ostatních děl Heleny Čapkové, kde jsou rysy už více skryté.

Druhou knihou je *Kolébka*, která představuje především téma těhotenství a porodu. Helena zde odkrývá vlastní myšlenky týkající se těchto témat a popisuje je mnohdy až ozdobně. V knize je představena žena Marie, jež má z porodu obavy a strach. Autorka se v mnoha pasážích do postavy Marie stylizuje a představuje svůj vztah nejen k bratrům, ale především k vlastnímu těhotenství a porodu svých dcer Heleny a Evy, na něž vzpomíná jak v dobrém, tak i pomocí stinných stránek. V tomto díle už je patrné, že Helena Čapková s autobiografickými rysy a vzpomínkami šetřila a snažila se je v textu více ukrýt, aby nebyly patrné na první pohled. *Kolébka* je více umělecky zaměřené dílo, jazyk je zde více ozdobný a jsou takto vykreslena témata pro mnohé ženy nelehká.

Tyto dvě prózy – *Malé děvče* a *Kolébka* - byly napsány ve velice krátké době, a tudíž obsahují mnoho společných rysů, nejen těch autobiografických. Při čtení každé z nich je patrné, jak se díla vzájemně prolínala a že se Helena Čapková při psaní *Kolébky* mnohokrát vracela k tématům a motivům z knihy *Malé děvče*.

³ FORST, Vladimír a kolektiv. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce (A-G)* Praha, 1985. s. 390.

Třetí kniha *O živé lásce* poukazuje na životy tří žen, které jsou sestry a plní ve svých životech zcela odlišné role. Jedna z žen představuje matku, druhá umělkyni a třetí milenku. V tomto případě se Helena uchýlila k napsání svého prvního a zároveň posledního románu. Autorka se v knize stylizuje do mnoha postav, nejčastěji do postavy Marie, která zde představuje vzornou matku a manželku a de facto v knize nad svými sestrami dokázala zvítězit. Helena se ovšem s každou z postav určitým způsobem na papíře dokázala ztotožnit. Tato kniha už neobsahuje příliš velké množství autobiografických rysů, což je dáno smyšleným příběhem a románovou charakteristikou příběhu.

Poslední kniha *Moji milí bratři* byla sepsaná na sklonku Helenina života a vydána až po její smrti. Tato kniha je vzpomínání, Helena zde představuje členy své rodiny, vypráví o jejich životech a o tom, jak na ně nahlížela. Poslední dílo se od těch ostatních liší především v množství informací, které poukazují na skutečný život Heleny, jak dospívala, jaké měla vztahy s rodiči a bratry. V tom směru je dle mého názoru zřetelné, že při čtení této knihy lze dojít k uvědomění, že Helena při psaní prakticky pouze vzpomínala na minulost. Při porovnání s ostatními díly je ale zřejmé, že toto dílo bylo zpracováno o mnoho let později a že autorka během těchto let posbírala velké množství cenných rad a zkušeností.

3 AUTOBIOGRAFICKÉ RYSY - PŘEDSTAVENÍ

Autobiografické rysy jsou kostrou této bakalářské práce a budou postupně odkryty ve všech směrech, ve kterých byly mnou dohledány v díle Heleny Čapkové. Množství těchto rysů se odlišuje podle tématu, jímž se autorka v každém díle zabývala, a tudíž se podle toho bude lišit i množství představených rysů ve všech čtyřech dílech, jež zde budou analyzována.

Každý si pod danými rysy představí něco jiného, avšak podstatou zůstávají myšlenky ubírající se směrem k dětství, k rodinným vztahům, k otázkám životních hodnot, a především k životu samotné Heleny Čapkové. Dle mého názoru se Helena do svých děl snažila promítnout vše, co si z vlastního života pamatovala, a také to, na co ráda i nerada vzpomínala.

Autobiografických rysů je nalezeno velké množství především v první knize *Malé děvče* a následně v knize poslední a vzpomínkové *Moji milí bratři*. Zřejmě je to dáno tématy těchto děl, která se Heleny za jejího života nejvíce dotkla. Jedná se o téma mateřství a téma rodinných vztahů.

3.1 OTÁZKY

Myšlenky, které vyvěrají na povrch při zkoumání autobiografických rysů v tvorbě Heleny Čapkové, se dostávají do popředí nejčastěji ve formě otázek. Nejde pouze o vztah matky Boženy s dcerou, ale také o vztah matky a otce, vztah Heleny s bratry či dokonce vztah s babičkou Helenou Novotnou. Všechny tyto rysy se vzájemně prolínají a úzce spolu souvisí, což je podstatné pro pochopení jednotlivých rysů, které budou v práci předloženy a vysvětleny na následující stránkách.

4 MALÉ DĚVČE

První dílo Heleny Čapkové. Po přečtení všech děl této autorky zřejmě i to nejzdařilejší a obsahující největší množství autobiografických rysů. Dochází k prolínání témat, která se týkají ženství a dokáží propojit generaci babičky, matky a dcery. Informací a autobiografických rysů týkajících se otce a bratrů Heleny nalezneme v *Malém děvčeti* velice poskrovnu.

4.1 JAKÝ BYL TATÍNEK?

Otec Antonín, velice mladý, když se dostal do Malých Svatoňovic, „*byl původně vojenský lékař.*“⁴

V Malých Svatoňovicích, kde se usadil, byl jediným lékařem a jeho práce byla vyhledávána lidmi z dalekého okolí. V knize *Krakonošova zahrada bratří Čapků* je také zmíněno, že velkou část léků, které Antonín Čapek předepisoval lidem na mnohé nemoci, dokázal sám vyrobit, což znamená, že musel být velice zdatný také v oblasti chemie a farmacie. Helena si už od dětství všímala otcovy pracovitosti a toho, jak je velice vstřícný a ochotný k druhým lidem.

Byl zde ovšem jeden z problémů – „*neuměl býti lyrickým a něžným*“.⁵ Helena představuje výčitku své matky, jež je adresována otci Antonínovi, kterého si zřejmě Božena představovala jinak, než jakým člověkem on byl. Lyričnost se přenesla na všechny sourozence Čapkovy, věnovali se literární tvorbě a dokázali své pocity a projevy přenést na papír. V tomto smyslu se ovšem nedá srovnat práce lékaře a psaní poezie a prózy. Každý z nich vynikal ve svém oboru a v době, v níž se rodina Čapkova rozrůstala, tak bylo povolání lékaře velice záslužné.

Matka pouze nedokázala ocenit svého muže, jenž vykonával práci a neměl tolik času, aby se jí věnoval. Nicméně to nebyl člověk, který by ji neměl rád, naopak je ze vzpomínek Heleny patrné, že otec pro matku udělal vše, co mu řekla nebo dokonce přikázala, a ve všem jí vyhověl.

⁴ KÁBRT, Jan. *Krakonošova zahrada bratří Čapků: Léta pobytu Dr. Antonína Čapka a jeho rodiny v Úpici (1890-1907)*. Hradec Králové, 1985. s. 9.

⁵ ČAPKOVÁ, Helena. *Malé děvče*. Praha, 1920. s. 8.

4.2 MILOVANÁ BABIČKA

Na babičku Helenu Novotnou se vždycky všechna vnoučata těšila, protože věděla, že babička se na ně těší také. Všichni v rodině ji měli rádi. Největším paradoxem je, že to byla matka Boženy Čapkové a sama měla k vnoučatům lepší vztah než vlastní matka ke svým dětem, což mnohdy vyznívá až pozoruhodným dojmem, a na povrch vyplývají otázky, proč se Božena ke svým dětem takto chovala a kde se v ní dané chování bralo?

„Vrásčité ruce zdvihají, potěžkávají a ze všech stran obracejí dětská těla a moudré oči planou radostí; celá stará žena stává se velkým, měkkým klínem, přechoťně přijímajícím trojnásobnou tíž.“⁶

Zde Helena přiznává, že její babička měla všechna svá vnoučata ráda stejně a nedělala mezi nimi žádné rozdíly. Ve vzpomínkové knize Jarmily Čapkové, která se stala manželkou Josefa Čapka, je vykreslena vzpomínka, jak Helena nahlížela na svoji babičku.

„Pochopila jsem, že Helenka imituje babičku, že se snaží hrát ji, má ji za vzor.“⁷

Dalším důležitým motivem, který dokládá, jak velkou lásku všichni sourozenci chovali ke své babičce, byl moment, kdy matka pochopila, že dcera má babičku za svůj vzor. U Heleny to bylo nejvíce patrné, ta ve svých knihách dávala najevo, že jí vadilo matčino chování a že mu nerozuměla, což je zcela pochopitelné.

Že měla babička korpulentní postavu, je zmíněno nejen v této knize Heleny Čapkové, ale také např. v knize od Ilony Borské *Příběh staršího bratra* – „*mrštná kulatá babička ve světlém šátku, v řasnatých sukních.*“⁸

Babička se ve vzpomínkách Heleny neobjevuje tak často jako zbytek její rodiny, ale ve všech vzpomínkách na babičku je vidět kladný vztah a láska, kterou k babičce chovala. Viděla v ní neobyčejnou ženu a stejně tak se o ní vyjadřovala ve svých dílech.

⁶ ČAPKOVÁ, Helena. *Malé děvče*. Praha, 1920. s. 33.

⁷ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998. s. 320.

⁸ BORSKÁ, Ilona. *Příběh staršího bratra: vyprávění o Josefu Čapkovi*. Praha, 1987. s. 24.

Babička byla veselý člověk a Helena na ni tak vzpomínala, stejně jako na to, že jí i bratrům vždycky vyprávěla různé příběhy především z okolí. Po smrti dědečka se babička přestěhovala ke své dceři a k její rodině, a tak to zůstalo až roku 1912 – v daném roce babička zemřela. Spolu s tatínkem Heleny měla společnou lásku k zahradě, o kterou se také starala a pečovala o ni. Tato práce jí zřejmě zůstala už z doby, kdy se starala o celý hronovský mlýn a přilehlé okolí.

Helena se při psaní dostává do jakési spirály, která pomalu poodhaluje skutečnosti dosud skryté. Babička Helena měla také manžela, jenž k ní nechoval žádnou lásku a nedával jí najevo své citové projevy. Možná právě proto se Božena snažila svého manžela pobízet k opaku, protože tu druhou stránku viděla u vlastních rodičů, kteří ji v tom vychovávali, a ona takový život v dospělosti nechtěla. Poslušně oblékala jedinou dcerušku do chlapeckých kalhotek, aby muž pyšně ji mohl vydávati za syna; bála se, že jinak by si dítěte ani nevšiml.

„Mlčky strpěla výčitky, proč nemá více dětí, ač dobře věděla, že na ni přenesl vleklou chorobu, již učinila ji provždy neplodnou.“⁹

Zde je důležitá otázka: Jak moc dokázalo dětství poznamenat Boženu v ohledech lásky a vzájemné citové náklonnosti? Její chování může být poznamenáno dětstvím, které se nezdá ze vzpomínek být příliš šťastné.

Druhá stránka věci je ovšem to, že ač měla Božena jakékoliv dětství a dospívání, tak její manžel se k ní choval tak, jak se na manžela sluší, a vždy tu byl pro ni, její děti se do této spirály dostaly náhodou.

⁹ ČAPKOVÁ, Helena. *Malé děvče*. Praha, 1920. s. 35.

4.3 PROMĚNA A SMÍŘENÍ

Život a dospívání Heleny se proměňuje, jako kdyby sama přiznala, že její touha po životě či po tom někam směřovat uvadala. Autorka zde uvádí spojení „jasný plamen“, kterým hořela v dřívější době. V tomto případě by se dalo polemizovat o tom, co znamená slovní spojení „jasný plamen“. Nejpravděpodobněji poukazuje na fakt, že Helena si postupně od dětství až do svého dospívání uvědomovala svoji roli a úlohu, nejen v rodině, ale také v životě.

Hovoří také o skromnosti, kterou nadřazuje nad ostatní rysy a ve které se s věkem dokázala zlepšit. Rys smíření, nejen se životem, k němuž se Helena staví pokorněji, ale také s věkem, jenž nejde oddálit. Lze vyzorovat jakýsi prvotní náznak toho, jak byla Helena vychovávána a vedena vlastní matkou, s níž neměla dle mého názoru ten nejlepší vztah. Osobně jsem daný problém pocítila v mnoha knihách, které o Heleně Čapkové vypráví.

Z mnohých vzpomínek je patrné, že Helena se velice dlouho snažila najít si k matce a především k jejímu chování cestu, ale nepodařilo se jí to. Až ve staří, kdy Helena na matku pouze vzpomínala, došlo k nepatrnému smíření a pochopení, proč se matka celý život chovala zcela odlišně ke svým třem dětem.

V posledním autobiografickém motivu první knihy Heleny Čapkové dochází k myšlence dospívání a přeměny v ženu – „*děvčátko patří minulosti.*“¹⁰ Helena si uvědomila, že je potřeba převzít zodpovědnost za svá rozhodnutí, a věděla, jak chce se svým životem naložit a co by v životě ráda jednou dělala. Po vystudování dívčí školy Vesna v Brně chtěla ve studiích pokračovat. Kdo jiný než její matka by jí dané plány a myšlenky mohl zatrhnout a snažit se tak opět změnit směr její cesty životem.

¹⁰ ČAPKOVÁ, Helena. *Malé děvče*. Praha, 1920. s. 48.

4.4 VÝČITKY OTCI

Jeden z hlavních problémů mezi rodiči Heleny byly výčitky ze strany matky směrem k otci. Matka Božena cítila, že není milována, považovala ho za bezohledného muže, který si nevšímá své ženy. Zde se hodí dát tento rys do kontrastu s tím, jak moc otec Antonín pracoval a kolik času věnoval i svým dětem, což zřejmě Božena nikdy neviděla nebo vidět nechtěla. Nejlépe vystižena je Božena v knize *S odvahou k pravdě* od Marty Kastnerové – Procházkové, která dokázala v několika větách shrnout její, dalo by se říci, komplex, s nímž se potýkala celý život a který ji nikdy neopustil.

Božena byla skutečně obtížná, hysterická, bolestivá, od povahy žárlivá, a, jak ji později líčila její vnučka Helena ve své knize *Čapci očima rodiny*, trpěla komplexem madame Bovaryové. Chtěla od života více než být manželkou lékaře v malém městečku Podkrkonoší.

„Chtěla kulturu a intelektuální společnost, kterou v Úpici nenašla.“¹¹

Tento komplex přenášela jak na svého manžela, tak především na své děti, které tím trpěly – kromě posledního syna Karla, k němuž měla matka zcela odlišný vztah než k Heleně a Josefovi.

Tatínkovi v slzách vyčítala nedostatek citu a lásky.

„Byl to hrozný náraz na naše dětská srdce.“¹²

Další prvek chování matky: vyčítání otcových nedostatků a malého množství dětské lásky. Dané motivy se vzájemně velice úzce spojují, protože stejně jako matka nedokázala pochopit, že její manžel lásku vyjadřuje způsobem muže a že každý muž je v daném ohledu jiný a jinak vyjadřuje vlastní pocity. Matka dané situace podle Heleny příliš nezvládala a odráželo se to pak na jejím chování k dětem, které to odnášely, kromě Karla. Ke Karlovi se matka chovala dobře za každé situace a brala ho jako své prvorozené a prakticky jediné dítě. Motiv nárazu lze pochopit jako bolest, která se dostávala Heleně a Josefovi od vlastní matky, protože ta je dle mnohých vzpomínek de facto neměla ráda a nijak se tím netajila.

¹¹ PROCHÁZKOVÁ-KASTNEROVÁ, Marta. *S odvahou k pravdě: život političky Heleny Koželuhové, neteře bratří Čapků*. Praha, 2019. s. 149.

¹² ČAPKOVÁ, Helena. *Malé děvče*. Praha, 1920. s. 29.

4.5 STAROST O JOSEFA

Rys ochránářství staršího sourozence, tedy Heleny, která se v danou chvíli stará o svého bratra Josefa, ke kterému chovala větší sesterskou lásku. Zabalení do suché peřinky symbolizuje pocit bezpečí, který se evidentně snažila Helena probudit v bratru Josefovi. Dáno tím, že k sobě měli s Josefem věkově blíže, nebo také tím, že oba byli oproti Karlovi ti odstrčení sourozenci a matka jim to dávala důrazně najevo. Oni si připadali jako odstrčenci.

„Jistě měli v sobě Helena i Josef celý život sklon k bolestícnosti.“¹³

Přesně takto to líčí Helena Koželuhová ve své knize *Čapci očima rodiny*, kde téma chování matky Boženy k dětem mnohokrát předkládá a popisuje.

Starší sestra svou náklonnost k bratrovi projevovala i skrze školní vzdělání, které jí nadchlo, a do školy se už od svých raných let velice těšila. Její nadšení přerostlo ve výborné výsledky, jimiž se první roky studia mohla pochlubit. Zde se také propojilo její pouto s bratrem Josefem, jenž nastoupil do školy pouze o jeden rok později.

„I abecedu již uměl. Naučil se ji od Lenči, když se zpěvavě učila písmenka a z písmenek skládala slova.“¹⁴

„Lenča se učila nesmírně lehce a nosila ze školy samé jedničky, zato Peča očekávání rodičů zklamal.“¹⁵

Lenča – tak je Helena nazývána v mnohé literatuře, stejně jako jejím sourozencům, tak ani jí se neříkalo Helena. Sourozenci byli nazýváni – Lenča (Helena), Peča (Josef) a Íček (Karel), všechna jména byla vyslovována pomocí deminutiv a byla zkrácena tak, že z každého jména byla část písmen odebrána.

¹³ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995. s. 19.

¹⁴ ŠULCOVÁ, Marie. *Čapci*. Praha, 1998. s. 58.

¹⁵ Tamtéž, s. 80.

4.6 PRVOROZENÁ

Velký rys autobiografičnosti – Helena v knize předkládá, že se narodila jako prvorozené dítě. Její cesta na svět ovšem nebyla pro matku lehkou záležitostí, že možná právě proto se ke své dceři chovala celý život tak chladně či dokonce odměřeně. Dle mého názoru je zcela nepochopitelné vyčítat vlastnímu dítěti fakt, že přišlo na svět komplikovaně, přece jen dítě za to opravdu nemůže a daný moment si nemůže uvědomovat. Tato myšlenka se projevuje hned v dalším autobiografickém souvětí, které danou myšlenku potvrzuje:

„Bolestně obrátila k němu mladičká maminka ztrhané oči; můj příchod na svět byl příliš těžký a zdlouhavý a naprosto nesdílela v té chvíli jeho nadšení.“¹⁶

Porod Heleny musel být záležitostí několika hodin a otec, který se na své první dítě velice těšil, nedokázal svoji ženu podpořit při její bolesti a měl před sebou jen vidinu narozeného dítěte. Daná situace byla pro matku nejen fyzicky, ale také psychicky bolestivá, protože věřila, že její manžel ji dokáže podpořit a ona tak nebude mít pocit, že na vše zůstala v daný moment sama.

Avšak rys prvorozenosti Heleně příliš dlouho nevydržel. Dokládáme zde fakt, že Helena nebyla jedináček ani rok, protože velice brzy po ní se narodil mladší bratr Josef. Helena v daný moment už nebyla jediná a o vše se musela dělit. Ze vzpomínek je ale patrné, že Helena měla s Josefem velice dobrý vztah a stali se z nich v podstatě „partáci, kteří drželi pospolu“. Danou vzpomínku dokládá i samotné deminutivum *chlapeček*, které vyjadřuje, jakou lásku Helena ke svému bratrovi chovala a jak moc ho měla ráda.

¹⁶ ČAPKOVÁ, Helena. *Malé děvče*. Praha, 1920. s. 8.

4.7 ZÁJEM O LITERATURU

Helena se stejně jako její bratři zajímala o literaturu, ale dalo by se říci, že tomu nepodlehla v takové míře jako Karel s Josefem, což se později projevilo v popularitě obou bratrů, kteří vydávali jedno dílo za druhým. Helena Koželuhová ve své knize vzpomíná na to, jak si její matka chodila často půjčovat knihy do knihovny a četla vše, co v daných letech vycházelo.

V tomto směru měla stejné zájmy jako její bratři a vzájemně pro sebe měli pochopení. Dle mého názoru se jim Helena snažila alespoň určitým způsobem přiblížit, a proto se sama ponořila do psaní prozaických děl. Oba bratři jí radily se psáním, za což byla ráda, a každou jejich poznámku brala zcela vážně. Došlo k obrácení mince a stejně tak, jako pomáhala Helena Josefovi se školou, tak v pozdějších letech pomáhal on spolu s Karlem jí při psaní jejích knih.

Naučit se psát literární dílo, které získá velké množství ohlasů, není nic jednoduchého a Helena si toho byla zcela jistě vědoma, když se pustila do psaní první knihy *Malé děvče*. Dle mého názoru ji oba bratři k psaní možná i nechtěně inspirovali a ona se jim prostřednictvím psaní chtěla přiblížit a dosáhnout alespoň částečně jejich úspěchu. Být sestrou bratří Čapků pro ni zcela určitě nebylo nic lehkého a mnohdy se zřejmě dostala do situace, kdy s bratry byla srovnávána či dokonce porovnávána prostřednictvím svých děl, což pro ni samotnou musela být náročné v mnoha ohledech.

4.8 RODNÝ DŮM

O tom, jak vypadal dům rodiny v Úpici, se lze dozvědět až z řádků této knihy. Je zde představen bílý dům nemalých rozměrů, s velkým množstvím oken do všech čtyř stran. O dům v Bílovicích, který Helena v pozdějších letech obývala, se jednat nemohlo, protože ten měl žlutou fasádu. Dům v Úpici se začal stavět 20. července roku 1889 a jeho stavba byla dokončena o rok později, přesněji 24. července roku 1890.

V daný den už se rodina do domu přestěhovala a začala se v něm psát nová kapitola života rodiny Čapkových. Helena v knize *Malé děvče* také vzpomíná na zahradu, která se nacházela u domu a na které si otec Antonín rád odpočinul prací od svých povinností lékaře. Dominantou zahrady byl, podle již zmíněné knihy od Jana Kábrta, smuteční jasan.

Helena měla velice silnou citovou vazbu nejen k Úpici, kde vyrůstala, ale celkově k Podkrkonoší a ráda se sem vždy vracela. Jeden z nejsilnějších momentů, na který sama vzpomíná, je, že se chvíli před smrtí do Úpice už nestihla podívat a navštívit místa, která pro ni měla velký význam.

5 KOLÉBKA

Jde o druhé dílo Heleny Čapkové, ve kterém se projevuje stejné téma jako v díle prvním, což je patrné i z brzkého vydání obou knih, jež vyšly v letech 1920 a 1922. Zde se opět setkáváme s autobiografickými rysy, ovšem ve zcela jiné a menší míře než u předchozí knihy *Malé děvče*.

5.1 NĚHA

Byla snad něha to, co se Heleně nedostávalo od její matky po celý život?

„Mezi matkou a dcerou nebylo mnoho lásky a nadto dcera nebyla natolik důležitá.“¹⁷

Přesně takto vzpomíná vnučka Boženy na svou matku, babičku a jejich prazvláštní vztah. Z mnoha knih se lze dozvědět, že Božena měla ze všech svých dětí od počátku nejraději Karla, nejmladšího syna, čehož si všimnul i starší syn Josef a nejstarší dcera Helena. Josef i Helena se v průběhu let dokázali smířit s myšlenkou, že jsou matkou odstrčeni a že se jim nedostalo od matky tolik lásky, něhy a vřelosti jako bratru Karlovi. Lze ovšem předpokládat, že Božena pouze neuměla dokázat lásku svým dětem takovým způsobem, jak se to od ní očekávalo, protože dle mého názoru nelze říct, že by Božena neměla vztah k dětem, když ona sama se stala v průběhu let matkou tří dětí.

V knize *Příběh staršího bratra* je představena i žárlivost, kterou Helena s Josefem chovali k mladšímu Karlovi, protože on byl velice opečovávaný matkou a často ho museli hlídat. Po dobu jejich života si Helena s Karlem k sobě vzájemně hledali cestu, Karel a Josef Heleně pomáhali s jejími texty – kontrolovali je, opravovali její chyby a vymýšleli názvy. Helena jim na oplátku poskytovala přístřeší v domě v Bílovicích u Brna. Později pak v Hrádku u Prohoře, na statku, který Helena koupila. Bratři si s sebou na Hrádek častokrát brali další významné osobnosti tehdejší doby – např. Františka Halase.

¹⁷ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995. s. 22.

5.2 POHLED NA ŽENU A NÁSLEDNÝ PŘECHOD

V knize *Kolébka* od Heleny Čapkové je žena představena z mnoha úhlů pohledu, především z pohledu budoucí matky, která prožívá zčásti nelehké těhotenství a bojí se prvního porodu.

„Dva obrazy jediné ženy, sdílející se svou radostí i žalem.“¹⁸

Matka Heleny – Božena – měla velice komplikovaný svůj první porod. V knize *Čapci* od Marie Šulcové je porod popsán detailně i s informacemi, že Helenin příchod na svět nebyl pro její matku vůbec jednoduchý či bez komplikací. Ovšem ani první porod Heleny nebyl lehký, její první dcera by se bez pomoci lékaře nenarodila živá. Z knihy *Kolébka* je patrné, že Helena si vzpomínky na těhotenství a porod svých dvou dcer pamatovala a dokázala je do knihy velmi dobře promítnout.

„Potom však přechod v ženu udál se příliš náhle.“¹⁹

V knize *Čapci* je zmíněno, že Lenča prý už dospěla a měla by se vdát! Ne, v Úpici ne, řekla mami rezolutně. Na Helenu je ve vzpomínkových knihách nahlíženo jako na nejstaršího sourozence, který by měl jako první opustit rodný dům. Její matka ji však neměla v úmyslu živit celý život, a proto také Helena studovala na dívčí škole Vesna, kde se kromě vzdělání učila vařit, vyšívát a mnoho dalších činností, jež bylo potřebné ovládat před vstupem do manželství.

Dle mého názoru matka nechtěla, aby dceru postihl stejný osud jako ji samotnou. Božena ve Svatoňovicích ani v Úpici šťastná nikdy nebyla, možná proto chtěla, aby všechny její děti v životě něco dokázaly a přesunuly své životy na jiná místa. Helena matce v tomto vzdělání nikdy neodporovala či nedávala najevo nesouhlas, sama se chtěla co nejdříve osamostatnit a žít vlastní život mimo rodný dům.

¹⁸ ČAPKOVÁ, Helena. *Kolébka*. Praha, 1922. s. 9.

¹⁹ Tamtéž, s. 46.

5.3 OCHOTA MATKY A DCERY

Příběh knihy *Kolébka* představuje ženu Marii, která má jakožto hlavní postava dva syny, stejně jako Helenina matka Božena, jež porodila syny Josefa a Karla. Nejmladší syn Karel byl matkou nadřazován nad zbylé sourozence, čehož si všimla i babička Helena Novotná a své dceři to také sdělila – „Boženko, ty jsi k těm svým starším dětem nespravedlivá. Odstrkuješ je, děláš, jako by tvůj byl jenom ten malej.“²⁰

Z této věty je naprosto zřejmé, že to, co si Helena a Josef už od dětství mysleli a čemu věřili, nebyl žádný nesmysl. Ani jeden ze sourozenců nerozuměl, proč se jejich matka snažila Karla už od jeho narození nadřazovat nad ostatní nebo proč se k němu chovala jinak než k nim samotným. Všechny její děti toužily po matčině lásce a po tom, aby se věnovala jim stejně jako Karlovi.

Jiná situace ovšem nastala u samotné Heleny. Stala se matkou dvou dcer, ale i přesto se snažila vzdělávat v literatuře, cizích jazycích a v rozvoji vlastního psaní.

„Je ochotna všeho se vzdáti, aby život dětí tím plněji se mohl rozvinout.“²¹

Nabízí se zde otázka, zda se snažila ve svých knihách pokládat otázky, které se jí honily hlavou, nebo dokonce otázky, na které neznala či neměla odpovědi.

Její dcera Helena vzpomíná v knize *Čapci očima rodiny* na to, jak se ji i sestru Evu snažila matka vzdělávat v umění, ve čtení knih, protože ona sama navštěvovala knihovny často. Mnohdy čtení knih vystřídal koncert či výstava. Každý rodič má přání, aby jeho děti byly vzdělané, zde se skrze vzdělání projevovala i úcta k oběma bratrům Heleny Čapkové, kteří se stejně jako ona v umění velice dobře orientovali a sdíleli tak stejnou vášeň a zápal.

²⁰ BORSKÁ, Ilona. *Příběh staršího bratra: vyprávění o Josefu Čapkovi*. Praha, 1987. s. 20.

²¹ ČAPKOVÁ, Helena. *Kolébka*. Praha, 1922. s. 17.

6 O ŽIVÉ LÁSCE

V tomto románu se k autobiografickým rysům dostáváme poměrně těžko, avšak přece. Kniha se zásadně odlišuje od dvou předchozích, i vzhledem k množství nalezených a doložených rysů, které si zde následně představíme. Kniha je prezentována veřejnosti jako román, avšak nejen sama autorka, ale i široká veřejnost se s tímto zařazením nikdy neztotožnila, jelikož zde prvků románu bylo uvedeno spíše poskromnu.

6.1 PŘIROVNÁNÍ A MOTIV RODNÉHO DOMU

Autorka se hned v úvodu knihy přirovnává k rohožce, která přijala podobu ženy, jež je moudrá, položená u kamen a má vlastní hlas, který dovede nad vším přemýšlet a vše si důkladně rozmyslet. Stejně jako Helena, tak i rohožka věkem a používáním stárne a mění se. Z dané myšlenky je patrné, že u Heleny hrál věk zásadní roli, nejen v její tvorbě, ale také v jejím životě, který se proměňoval v průběhu let, jak narozením jejích dvou dcer či ztrátou prvního manžela a poznáním manžela druhého. Je zcela pochopitelné, že každá životní událost, kterou si Helena v dospělosti prošla, tak změnila její pohled na svět a její uvažování. Po smrti její matky Boženy v roce 1924 se Helena de facto stala hlavou rodiny, protože i babička Novotná už v tu dobu nebyla mezi živými – zemřela o 12 let dříve, v roce 1912.

Motiv rodného domu znamenal naplnění daných čtyř stěn a shromáždění matky a všech sourozenců. Motiv domova, matky a dětí se prolíná v celé knize *O živé lásce* i z toho důvodu, že v předchozích knihách, které Helena napsala, se téma mateřství, těhotenství, rodina, sourozenci či děti objevuje také. Dalo by se říci, že tato témata jsou ta hlavní, která se odrážejí v celé tvorbě Heleny Čapkové, zřejmě i z toho důvodu, že se autorce nejlépe psalo o tom, co znala z vlastního života.

6.2 DOSPÍVÁNÍ

Helena se toužila stát ženou, u které bude na první pohled zřejmé její ženství. Ve fázi dospívání přemýšlela o sobě a o svém vzhledu, už od dětství nepatřila k hubeným dětem, což jí v pozdějším věku začalo vadit, a stejně jako většina silnějších žen toužila zhubnout a určitým způsobem se změnit. Mohlo to být dáno i tím, že celý svůj život vyrůstala obklopena dvěma bratry a měla okolo sebe větší množství mužů, kteří ji dokázali zhodnotit. Věřila, že se to zlomí, jakmile odejde studovat na dívčí školu Vesna do Brna.

„A když tam půjde, jestli tam zhubne a bude hubená jako továrníkovic Blanka, protože kdyby doopravdy zhubla, tak už by pan notář Rudolf nemohl zvedat prst a říkat: - Méně jedla, slečinko, dbají na to, doktore, bude z ní monstrum! Budu krásná, zasnila se Lenča.“²²

6.3 UČENÍ BRATRA JOSEFA

Rys autobiografičnosti ve vzpomínce na bratra Josefa, který nastoupil do školy o rok později než Helena - v roce 1892. Ta mu následně pomáhala s učením, což je doloženo v knize *Čapci*, kde je zmíněno vše, co se Josef od Heleny dokázal naučit.

„Počítat do dvaceti, malovat na břidlicovou tabulku písmenka a obstojně číst.“²³

Snažila se bratrovi pomoci v činnostech, ve kterých nebyl tak zdatný, především z toho důvodu, že Helena se vzdělávala lehce a měla velice dobré studijní výsledky.

I ze jména Jiříček, které je v příběhu použito, je možné vypozerovat jistou spojitost se jménem Josef a je patrné, že Helena se v příběhu snažila o jisté propojení postav a skutečných osob z jejího života.

²² ŠULCOVÁ, Marie. *Čapci*. Praha, 1998. s. 181.

²³ Tamtéž, s. 133.

6.4 ROZUM VÍCE NEŽ CIT

Představena myšlenka, že Helena neznala lásku a pravou něžnost. Rozum měl být pro ni tím rozhodujícím faktorem, kterým se v životě řídila a který nejvíce vnímala. Znamenalo to, že Helena byla více než citově založená rozumově? Dle mého názoru Helena uměla vlastní citové výpovědi více vyjádřit ve svých dílech než v životě, např. v díle *Kolébka*, kde autorka předkládá citové výpovědi spojené s porodem. S prvním manželem Františkem Koželuhou se Helena dala dohromady prakticky po jednom společném večeru, při kterém došlo na žádost o ruku, nad níž paradoxně Helena ani chvilku neváhala. Věděla, že musí opustit dům v Úpici, aby se postavila na vlastní nohy a začala žít svůj vlastní život. Seznámení s Františkem ji v tomto směru pomohlo, aby se s ním hned odstěhovala do vzdáleného Brna, kde se jim později narodily dvě dcery. Je pozoruhodné, jak na takto složitou situaci autorka nahlížela.

6.5 OTEC ČI MANŽEL?

„Zbídačený nemocí ležel tu muž, vedle něhož prožila celou svou mladost.“²⁴

Vyvěrá zde otázka, zda Helena hovořila o svém otci nebo o svém prvním manželovi. František Koželuha zemřel po prodělané operaci, z důvodu srdeční mrtvice. Jeho odchod byl rychlý a pro Helenu v mnoha ohledech překvapivý, protože se dožil pouhých padesáti tří let. Helena vedle prvního manžela prožila velkou část mládí, porodila mu dvě dcery a žila s ním v manželství několik let, až do jeho smrti. Helenin otec Antonín Čapek zemřel v roce 1929 na následky rakoviny žaludku.

²⁴ ČAPKOVÁ, Helena. *O živé lásce*. Praha, 1924. s. 137.

6.6 NAHLÍŽENÍ NA DÍLO Z MNOHA ÚHLŮ POHLEDU

Dílo Heleny nebylo zdaleka tak obsáhlé jako dílo jejích bratrů. Poslední kniha *Moji milí bratři* byla vydána až po Helenině smrti. V tomto případě šlo o text nejvíce propracovaný, ale také obsáhlý, patrně ke svým spisovatelským schopnostem musela Helena postupem času dozrávat a každá její kniha ji více zdokonalovala v jejích spisovatelských schopnostech. Dílo a práce s ním spojená bylo jejím hlavním cílem - tento autobiografický rys Helena možná chtěla připodobnit i ke svým bratrům, protože i oni žili svými díly a svými literárními, popř. Josef uměleckými, schopnostmi.

Heleniny texty vždy upravoval bratr Karel Čapek, jenž se ovšem snažil zachovat schopnost psaní, kterou Helena stejně jako její bratři oplývala. Na rozdíl od svých bratrů se ve všech svých dílech držela témat, jež ze svého života velice dobře znala. Každý z textů představuje z určité části genderovou perspektivu rodiny, jež se v průběhu let měnila a vyvíjela a na niž i autorka nahlížela v průběhu let podobným, ne však totožným způsobem. Zda zde Helena chtěla slovním spojením seškrtnaná díla označit dvě první prózy *Malé děvče* a *Kolébka*, které nejsou tak obsáhlé jako její pozdější román a vzpomínkový memoár, nebo zda šlo pouze o náhodu, se lze jenom domnívat.

I vzhledem k tomu, že její první dvě díla jsou inspirována historií *Rodiny Čapků*, se jim dostalo větší obliby. To je pochopitelně dáno tím, že tato rodina se díky třem sourozencům (Heleně, Josefu a Karlovi) dokázala dostat do povědomí veřejnosti.

Román *O živé lásce* byl třetí literární počín, který měla Helena za svůj život na svědomí. Původní název, jenž pro tuto knihu měla vymyšlený, byl *Před večerem*, ale bratru Karlovi se toto označení příliš nezamlouvalo, což je zmíněno ve vzpomínkové knize *Poločas nadějí*.

„Co takhle *O živé lásce*? *Láska je slovo magické, láska táhne, láska je alfou a omegou života – to Před večerem je jako před koncem všeho, nemyslíš? Poslechla ho; změnila název.*“²⁵

„Jen to a ono přemístit a celek dokonaleji propracovat.“²⁶

Vysvětleno, že na Helenino psaní měl bratr Karel velký vliv a ráda si od něj nechala poradit. Ovšem v knize *Česká literatura v perspektivách genderu* od Jana Matonohy je zmíněno, že tento román byl nejslabším článkem díla Heleny Čapkové, což je pravděpodobné i z toho důvodu, že tento žánr nebyl Heleně příliš blízký a neměla v něm ve svém psaní příliš velkou zkušenost.

Helena se o svá díla vždy podělila, než je poslala do nakladatelství Štorch – Marien. Toto nakladatelství jí zprostředkoval Karel, především díky velkému množství kontaktů. Karel si rukopis vždy otevřel, když se jeho sestra vzdálila. U knihy *Malé děvče* měl Karel tendence rukopis Heleně opravit, následně ale dokázala najít pochopení pro její vyjadřování, které se zcela lišilo od toho, jak se ve svých textech vyjadřoval on.

²⁵ ŠULCOVÁ, Marie. *Poločas nadějí*. Praha, 1993. s. 174.

²⁶ ČAPKOVÁ, Helena. *O živé lásce*. Praha, 1924. s. 166.

7 MOJI MILÍ BRATŘI

Poslední kniha *Moji milí bratři* je dílem čistě vzpomínkovým a z velké části i autobiografickým. Jedná se o memoárový text, ve kterém je předloženo svědectví o životě rodiny Čapkových, již lze i v dnešní době považovat za rodinu slavnou a umělecky zaměřenou. Kniha byla vydána v roce 1962, což je o třicet osm let později než vydání knihy předchozí – *O živé lásce*. Vzpomínkové dílo bylo na rozdíl od předchozích děl vydáno několik měsíců po Helenině smrti.

7.1 JAKÝ BYL DĚDEČEK?

Patrně jediný autobiografický rys, který byl věnován dědečkovi Karlu Novotnému, se týkal vyřčení názoru, že dědeček byl rád za dva vnuky a vnučka Helena mu také „jaksi nevadila“. Helena v knize představila myšlenku, že dědeček Karel považoval za děti jen syny a dcera měla své místo určené pouze v domácnosti – konkrétně k vaření a úklidu. Byla pro něj tedy vnučka Helena pouze přítěží nebo i k ní dovedl chovat lásku? V žádném prameni nebylo zmíněno, zda byl dědeček rád za vnučata, jež mu byla dopřána dcerou Boženou. Helena Čapková ho v žádném ze svých děl nepředstavila, a tudíž informací, které jsou o něm nalezeny z mnohých pramenů, je velmi pramálo.

Proč o něm Helena nikde nehovoří? Jaký k němu měla jako nejstarší z vnučat vztah? Tyto otázky se nesetkají s odpovědí, nýbrž pouze s domněnkami či teoriemi týkajícími se vztahu dědečka a vnučky. Je ovšem zcela zřejmé, že vztah mezi nimi nemohl být tak dobrý, jako ten, jenž měla Helena s babičkou, ke které chovala opravdu velkou lásku i vzhledem k tomu, jak babičku ve svých vzpomínkách popisuje či jak na ni nahlížela z pohledu ženského chování, jež se zcela odlišovalo od chování matky Boženy.

Rozdílný vztah k babičce a dědečkovi Helena v žádném ze svých děl nevysvětlila, je tedy zřejmé, že její vzpomínky nebyly v tomto směru zcela kompletní, nýbrž jsou tvořeny pouze částečnými úlomkami, jež si Helena ze svého dětství pamatovala.

7.2 PŘÍCHOD NA SVĚT

V knize Marie Šulcové *Čapci* bylo narození Heleny Čapkové popsáno s největším množstvím detailů. Boženě Čapkové u porodu pomohla porodní bába Součková, která poznala, že nastanou komplikace i vzhledem k tomu, kolik malá Helenka vážila, než přišla na svět. Matka Božena celý porod protrpěla a hned po něm si byla zcela jista, že žádné další dítě už nikdy chtít nebude. Bylo toto snad důvod k tomu, aby malou Helenku hned od útlého dětství začal odstrkovat a svou lásku projevila nejvíce až u posledního a nejmladšího z dětí Karla? Matka danou situaci dceři v mnoha dialozích připomínala, ale je naprosto zřejmé, že daný moment by Helena ovlivnit nikdy nedokázala.

7.3 HELENIN VZHLED

O tom, že Helena nikdy nepatřila mezi hubené děti, se dozvídáme z mnoha pramenů. Matka Božena jí daný problém dokázala neustále předhazovat, ale nikdy jí nedala žádný impulz k tomu cokoliv změnit, vždy ji pouze kritizovala a odsuzovala její celkový vzhled. Už při narození Helena neoplývala váhou průměrných novorozeňat, na porodním sále se pyšnila čtyřmi kily. O tom, jak se její tělo měnilo a vyvíjelo v průběhu let, by se dalo pouze spekulovat, avšak zcela jistě to neměla se dvěma bratry, kteří byli po celý svůj život hubení, vůbec jednoduché.

Helena se v knize zmiňuje, že na matčiny výčitky nepomáhalo nic a ona si připadala spolu s bratrem Josefem bezradná a nešikovná, což přerůstalo v utrpení a v nedůvěru, kterou matka dávala svým dvěma dětem patřičně najevo. Ze vzpomínek je patrné, že to pro Helenu bylo bolestivé a že nevěděla, jak si s daným problémem, jenž neustále narůstal, poradit.

Problém s matčinou nedůvěrou neukazoval na sourozeneckou žárlivost, která byla zcela jistě na místě po narození nejmladšího Karla, ale na pouhý fakt křivdy, jenž se začal u obou dětí s přibývajícím věkem probouzet. Dokládá to i předložený fakt o tom, že matka Božena neprokazovala Heleně ani Josefovi lásku skrze políbení, toho se jim od matky nedostávalo.

7.4 SOUROZENECKÁ ŽÁRLIVOST A SLÁVA

Sourozenecká žárlivost a sláva byly dalšími autobiografickými rysy, jež se postupně rozvíjely a prohlubovaly u doložených vzpomínek. Matka Božena nejvíce lásky věnovala nejmladšímu z dětí – Karlovi, čehož si Helena s Josefem začali od útlého věku všímat. V knize je tato informace doložena na faktu, že pro Karla byl matčin klín jakýsi bezpečný hrad, kde byl objímán, milován a patrně nadřazován nad zbylé sourozence.

Co se týká názoru Heleny na tento problém, tak svému bratrovi nezáviděla, avšak dokázala se na tyto situace dívat dosti kriticky, i vzhledem k tomu, že lásce, kterou matka dávala nejmladšímu synovi, musela spolu s Josefem pouze přihlížet a nikdy se jí nedostalo stejného pocitu. Dle mého názoru musely být tyto situace velice frustrující, jelikož dítě má potřebu již od útlého věku cítit a vidět rodičovskou lásku, aby vědělo, že je někým milováno.

Dané situace vyvažovala nejlépe babička Helena Novotná, která všechna svá vnoučata milovala stejně a i lásku jim dokázala otevřeně a vyváženě ukazovat. Helena zmiňuje v knize i fakt, že babička vnoučatům dala jakési vtipné přezdívky – o jaké přezdívky se jednalo, ovšem není v žádném prameni doloženo.

Je zcela patrné, že bratři Karel a Josef se dočkali za svých životů velké slávy a popularity, které se Heleně nikdy nedostalo, a proto byla tou nejméně známou osobností z rodiny Čapkových. I když se snažila se svými bratry držet krok a v literárním ohledu se jim vyrovnat, nikdy se jí to zcela jistě nezdařilo natolik, aby se dostala do tak hlubokého podvědomí široké veřejnosti jako bratr Karel coby spisovatel a bratr Josef coby malíř a umělec.

7.5 BRATŘI

Helena byla ze sourozenců Čapkových nejstarší a oba své bratry dokázala přežít o mnoho let. První ze sourozenců zemřel Karel Čapek, jakožto nejmladší, který podlehl plicnímu otoku 25. prosince 1938. Starší bratr Josef ho následoval o několik let později a zemřel roku 1945 v koncentračním táboře Bergen – Belsen. Kdy přesně a jak Josef Čapek zemřel, není známo, domů z koncentračního tábora se ovšem nikdy živý nedostal. Nejdelšího života se dočkala nejstarší Helena, která umírá v listopadu roku 1961, na jakou nemoc zemřela, ovšem není známo z žádné literatury.

Byla si vědoma, že oběma jejím bratrům se dostalo lepšího vzdělání než jí samotné. V tomto směru to však nefungovalo oboustranně, oba bratři sice pomáhali Heleně s jejím literárním vzděláním, Helena jim však osobně v žádném směru s jejich literárními díly nepomáhala a nepředkládala jim žádné rady ani připomínky.

Helena se od Josefa a Karla dočkala mnoha zasloužených výtek, sourozeneckého povzbuzování a motivace v době, kdy se pustila do psaní. Bylo to pro ni velice poučné a byl to jakýsi návod, jak má své psaní směřovat či jakým jazykem se při psaní ubírat. Texty se autorce nezdály dokonalé, zcela jistě proto se uchýlila k možnosti konzultace a připomínek od svých bratrů, což je zcela pochopitelné vzhledem k množství napsaných děl, jež měli oba bratři za svého života na svědomí.

7.6 VÝČITKY DCEŘI

Výčitky dceři jsou jedním z nejčastějších autobiografických rysů, který se vyskytuje ve všech dílech Heleny Čapkové. Je naprosto zřejmé, že Helenu tyto výčitky provázely celý život a pravidelně se s nimi při dialozích s matkou setkávala.

V knize je doloženo mnoho výčitek, jež si Helena za svůj život dokázala zapamatovat. Pokud se zaměřím na konkrétní výčitky, tak jednou z nich byla kritika Helenina vzhledu, protože podle matky dceři skoro nic neslušelo a nebyla podle ní dostatečně ženské postavy. Matka ji dokonce nazývala hloupou husou, která byla rozmazlená z důvodu, že neuměla šít, vařit, vyšívát nebo dokonce tančit. Ani po dosažení určitého vzdělání matka nezměnila v tomto směru názor a výčitky se přenesly až k oblasti finančních záležitostí rodiny. Zde matka obvinila dceru z toho, že vzdělání pro ni bylo velice drahé a pro rodiče znamenalo nejen velké množství peněz, ale také starostí.

Po dosažení vzdělání v dívčí škole Vesna v Brně se matka Božena rozhodla, že dcera se musí dostat z domu pryč. Helena se dané myšlenky chytila více než poctivě a učinila rozhodnutí o tom, že si vezme prvního muže, kterého potká. Tento osud se naplnil, a když se Helena potkala na plesu s mužem Františkem Koželuhou, tak hned onen večer došlo k zásnubám.

Celá tato situace se Heleně, jak popisuje v knize, zdála lehce ironická, protože si de facto brala za manžela muže, o němž vůbec nic nevěděla a neznala ho. Přes všechny pochybnosti, které jsou z daných vzpomínek patrné, Helena vstoupila do manželství s Františkem Koželuhou dne 19. listopadu roku 1904 v Brně. Jejich manželství trvalo dvacet dva let, až do chvíle, než František Koželuha zemřel v důsledku srdeční mrtvice, jež se u něj dostavila v důsledku prodělání operace polypů.

Helena Čapková své první manželství přirovnala k jakési zkoušce, ve které, jak sama tvrdila, nebyla tou nejlepší žákyní, nýbrž studentkou neobstávajíc v této disciplíně podle nároků své věčně nespokojené matky.

7.7 LÁSKA Z MATČINY STRANY

Představen ojedinělý autobiografický rys, týkající se lásky ze strany matky Boženy. Dokázala své dceři na konci života sdělit informaci o tom, že všechny své děti měla ráda. Otázkou však zůstává fakt, proč se matka Božena nezmohla na více než jednu větu, ve které dokázala sdělit své dceři důležitou odpověď na otázku, jež nejen dceru provázela celý život.

Proč Božena nedokázala daný fakt rozvést a dceři vysvětlit své podivné chování celý život? Stačila snad tato odpověď Heleně k tomu, aby pochopila všechny situace, k nimž za dobu dětství, dospívání a dospělého života došlo? Dle mého názoru jedna jediná věta nedokáže zodpovědět ani čtvrtinu otázek, jež dceru, ale také syna, provázely a u nichž nepoznali odpověď. Při psaní této bakalářské práce u mě vyvstal nespočet otázek, a je mi nadmíru jasné, že ani mně by na místě sourozenců Čapkových tato jedna věta k pochopení chování matky nestačila, a dalo by se říci, že její vyřčení prakticky ničemu nepomohlo.

7.8 OTCOVSKÁ LÁSKA

Podstatný autobiografický rys se týká otcovské lásky. Tatínek byl totiž podle Heleny ke svým dětem mnohem spravedlivější, protože Helenu, Josefa i Karla měl rád všechny stejně a nikdy nedával najevo, že by pro některé z dětí zahořel větší láskou než k jinému. Helena ho považovala za spravedlivějšího z rodičů a o tomto faktu se v knize zmínila mnohokrát. Dle mého názoru si otce za jeho chování celý život velice vážila a věřila mu.

U matky to v daném směru bylo složitější, protože Helena žila v domněnání, že matce se nemůže nikdy a ničím zavděčit, což mnohokrát vyzkoušela. Vzhledem k tomu, že matka své dceři nevěřila, Helena si nedůvěru od matky vykládala po svém. Od matky to pociťovala jako zradu u sebe i u Josefa. Cožpak dětská láska mohla být situována přesně tak, jak si to matka přála? Dle mého názoru se Helena s Josefem mohli snažit jakkoliv, ale neúspěšně, protože matkou byli odstrkovaní po celé dětství.

8 ZÁVĚR

Cíl této bakalářské práce, tedy představení autobiografických rysů, byl proveden na základě hloubkové analýzy čtyř děl Heleny Čapkové. Konkrétně se jednalo o dílo *Malé děvče*, *Kolébka*, *O živé lásce* a *Moji milí bratři*.

Struktura představení a analýzy jednotlivých děl se shoduje. V konkrétních bodech se tato část práce týkala analýzy jednotlivých autobiografických rysů, které byly v dílech nalezeny a tvořily základ této bakalářské práce.

Ohledně informací týkajících se rodiny Čapků byly velmi přínosným zdrojem publikace Heleny Koželuhové *Čapci očima rodiny* a Marie Šulcové *Čapci*. Tyto publikace představily a doložily největší množství informací a podrobností o Heleně Čapkové a její rodině i vzhledem k faktu, že první ze zmíněných publikací napsala mladší z dcer Heleny Čapkové – Helena Koželuhová.

Otázky, které byly představeny v úvodu, se podařilo v bakalářské práci zodpovědět. Vztah Heleny s matkou byl dle mého subjektivního názoru špatný. Matka se k dceři chovala způsobem, který není obvyklý pro chování rodiče k vlastnímu dítěti. Vztah mezi oběma ženami se tak v průběhu let neměnil a žádným způsobem nezlepšil. Z mnoha autobiografických rysů, jež byly zanalyzovány, je zřejmé, že matka svou dceru příliš ráda neměla a lásku jí žádným způsobem nedávala najevo.

Druhá otázka se týkala vztahu matky se svými dětmi. Nejen z děl Heleny Čapkové a z jejích vzpomínek je patrné, že matka Božena měla skutečně nejraději nejmladšího syna Karla a dávala to svým dětem najevo. Ke Karlovi chovala zcela odlišný druh lásky, než tomu bylo u Heleny a Josefa.

Po provedení hloubkové analýzy a rozboru výše uvedených autobiografických rysů lze jasně vidět, že vztah matky s dcerou byl jedním ze stěžejních rysů a prolínal se alespoň okrajově ve všech dílech Heleny Čapkové. Je zcela zřejmé, že tento komplikovaný vztah Helenu Čapkovou provázal po celý život.

9 RESUMÉ

V této bakalářské práci byla provedena analýza čtyř představených děl Heleny Čapkové za účelem zjištění autobiografických rysů. Konkrétně byla v práci rozebrána próza *Malé děvče* z roku 1920, próza *Kolébka* z roku 1922, román *O živé lásce* z roku 1924 a memoárový text *Moji milí bratři* z roku 1962. Všechna zmíněná díla byla v práci detailně zanalyzována a následně představena pomocí autobiografických rysů. Výsledkem je tedy hloubková autobiografická analýza na úrovni rodinných vztahů, mateřské a sourozenecké lásky a mnoha prvků, jež se týkají Heleny Čapkové. Část textu se věnuje i představení autobiografických rysů, ale také osobě a díle Heleny Čapkové.

In this bachelor's thesis, an analysis of four of Helena Čapková's works was carried out in order to identify autobiographical features. Specifically, the thesis analysed the novel "*Malé děvče*" from 1920, the prose piece "*Kolébka*" from 1922, the novel "*O živé lásce*" from 1924 and the memoir text "*Moji milí bratři*" from 1962. All of these works have been analysed in detail and then presented using autobiographical features. The result is an in-depth autobiographical analysis of family relationships, maternal and sibling love and many other elements that concern Helena Čapková. Part of the text is also devoted to the introduction of autobiographical features, but also to the person and work of Helena Čapková.

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

10.1 LITERATURA

1. BORSKÁ, Ilona. *Příběh staršího bratra: vyprávění o Josefu Čapkovi*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1987. ISBN 13-781-87.
2. ČAPEK, Karel. *Korespondence 1*. Praha: Český spisovatel, 1993. ISBN 80-202-0448-2.
3. ČAPEK, Karel. *Korespondence 2*. Praha: Český spisovatel, 1993. ISBN 80-202-0449-0.
4. ČAPKOVÁ, Helena. *Kolébka*. Praha: Ot. Štorch – Marien, 1922. Aventinum.
5. ČAPKOVÁ, Helena. *Malé děvče*. Praha: Ot. Štorch – Marien, 1920. Aventinum.
6. ČAPKOVÁ, Helena. *Moji milí bratři*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. ISBN 22-072-62.
7. ČAPKOVÁ, Helena. *O živé lásce*. Praha: Ot. Štorch – Marien, 1924. Aventinum.
8. ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-046-4.
9. FETTERS, Aleš. *Osudu navzdory: Život a dílo Heleny Čapkové*. 1. vyd. Malé Svatoňovice a Muzeum bratří Čapků, 2008. ISBN 978-80-254-2727-9.
10. FORST, Vladimír a kolektiv. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce (A - G)*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985. ISBN 21-124-85.
11. KAPOUN, Václav. *Hrádek u Prohoře*. Rakovník: Rabasova galerie, 1993. ISBN 80-901332-5-8.
12. KÁBRT, Jan. *Krakonošova zahrada bratří Čapků: Léta pobytu Dr. Antonína Čapka a jeho rodiny v Úpici (1890-1907)*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1985. ISBN 46-008-85.
13. KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. 3. vyd., Praha: B. Just, 1995. ISBN 80-901841-0-3.
14. MATONOHA, Jan. *Česká literatura v perspektivách genderu: IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky Jiná česká literatura (?): [Praha, 28.6.-3.7.2010]*. 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2010. ISBN 978-80-87481-01-1.
15. PALIVEC, Josef. *Prózy, listy z vězení, pozdravy přátel*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-87-4.

16. PROCHÁZKOVÁ-KASTNEROVÁ, Marta. *S odvahou k pravdě: život političky Heleny Koželuhové, neteře bratří Čapků*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019. ISBN 978-80-88292-27-2.
17. SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě: První úplné vydání pamětí ženy Karla Čapka*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0421-X.
18. SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha: Hynek, 1997. ISBN 80-85906-69-4.
19. ŠULCOVÁ, Marie. *Brána věčnosti*. Praha: Melantrich, 1997. ISBN 80-7023-245-5.
20. ŠULCOVÁ, Marie. *Čapci*. 2. upr. vyd. Praha: Melantrich, 1998. ISBN 80-7023-267-6.
21. ŠULCOVÁ, Marie. *Ladění pro dvě struny*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1998. ISBN 80-7023-279-X.
22. ŠULCOVÁ, Marie. *Poločas nadějí*. Praha: Melantrich, 1993. ISBN 80-7023-165-3.
23. VRBATOVÁ, Vendy. *Jak se vařilo a žilo u Čapků*. Praha: Olympia, 1999. ISBN 80-7033-560-2.

10.2 INTERNETOVÉ ZDROJE

1. BURIÁNEK, František. Sestra o svých milých bratrech. *Literární noviny*. 1962, 43, s. 4. ISSN 0459-5203
2. FETTERS, Aleš. *Malý slovník regionálních autorů: Literární tradice našeho kraje*. Hradec Králové: Studijní a vědecká knihovna, 2012. ISSN 0862-9366